Nr 49.

Ankom till riksdagens kansli den 12 april 1934 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 22 kap. 5 och 21 §§ strafflagen ävensom i ämnet väckta motioner.

Genom en den 9 februari 1934 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 98, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat, nedan intaget förslag till lag om ändrad lydelse av 22 kap. 5 och 21 §§ strafflagen.

I samband med denna proposition har utskottet förehaft de i anledning av propositionen väckta, likalydande motionerna nr 304 i första kammaren av herr *Johan Larsson* och nr 542 i andra kammaren av herr *Elmroth* m. fl.

I motionerna yrkas, att riksdagen för sin del måtte besluta följande ändrade lydelse av § 1 i lagen den 11 juni 1915 om avbetalningsköp:

Med avbetalningsköp — — — — — — — — blivit erlagd.
Har avtalet — — — — — — — — ägare därav.
Villkor, som i första stycket sägs, vare ej gällande, där godset utgöres av äkta pärlor eller ädla stenar, av föremål i vilka sådana pärlor eller stenar äro infattade, eller av smycken utav guld, silver och platina, eller av fick- eller armbandsur eller av beklädnadspersedlar eller skodon. Överstiger sammanlagda beloppet av de poster, som köparen enligt avtalet har att erlägga (avbetalningspriset), icke fyrahundra kronor, vare villkoret ej heller gällande.
Lagen äger icke tillämpning, när avbetalningspriset överstiger tretusen kronor.

I fråga om de skäl, som ligga till grund för propositionen, får utskottet i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan hänvisa till det propositionen bilagda utdraget av i statsrådet fört protokoll. Beträffande motiveringen till motionärernas yrkande får utskottet hänvisa till motionerna.

Avbetalningsköp m. m.

Vid olika tillfällen ha anmärkningar riktats mot det sätt på vilket det s. k. avbetalningssystemet utvecklats i vårt land.

Genom en motion i andra kammaren (nr 272) bragtes saken år 1927 under riksdagens behandling. Motionären — som emot avbetalningssystemet anförde bland annat, att det lätt uppmuntrade till lyxkonsumtion och obetänksamma inköp samt därigenom motverkade sparverksamheten — hemställde att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att utredning måtte verkställas rörande avbetalningssystemets omfattning och verkningssätt samt att resultatet av denna utredning jämte därav eventuellt föranledda förslag måtte delgivas riksdagen.

I skrivelse (nr 183) som riksdagen i anledning av motionen avlät till Kungl. Maj:t uttalades, att avbetalningssystemet enligt riksdagens mening utvecklat sig på ett sådant sätt att det kunde befaras medföra allvarliga vådor av den art att åtgärder i reglerande syfte från det allmännas sida kunde befinnas av behovet påkallade. För ett allsidigt bedömande av hithörande frågor syntes emellertid en utredning sådan som i motionen ifrågasatts först böra verkställas. Riksdagen hade därför funnit sig böra tillstyrka att åtgärder vidtoges i motionens syfte. Riksdagen framhöll i skrivelsen vidare att den vore fullt på det klara med att stora svårigheter komme att möta en dylik utredning i det att det måhända ej vore möjligt att erhålla uttömmande uppgifter angående avbetalningssystemets omfattning och verkningssätt. Tillräckligt omfattande material syntes dock utan större svårigheter kunna erhållas för ett bedömande av frågan huruvida ett ingripande från det allmännas sida borde komma till stånd. På vad sätt dylikt ingripande skulle kunna ske utan att menligt inverka på den lojala avbetalningshandeln vore svårt att bedöma. Förslag hade framkommit att söka inskränka avbetalningsköp av lyxartiklar genom att begränsa den tid på vilken ett avbetalningsköp finge avslutas. Ett av de allvarligaste klagomålen mot avbetalningsrörelsen riktade sig mot agentverksamheten och agentkårens sammansättning. Då det syntes sannolikt att flertalet av de med systemet förenade olägenheterna i viss mån bottnade däri att såsom agenter understundom användes mindre lämpliga och föga ansvarskännande personer, skulle bestämmelser angående agentverksamheten säkerligen medföra ett bättre sakernas tillstånd över huvud taget inom avbetalningshandeln. En utveckling till det bättre vore troligen att emotse statsingripande förutan så snart rörelsen vunnit erforderlig stadga i organisatoriskt hänseende, men föreskrifter angående agentverksamheten kunde förväntas påskynda en sådan utveckling. Under åberopande av vad i skrivelsen anförts anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t täcktes föranstalta om utredning rörande avbetalningssystemets omfattning och verkningssätt.

Den av riksdagen begärda utredningen igångsattes hösten 1927 inom

handelsdepartementet och inriktades i överensstämmelse med riksdagens hemställan på att söka utröna avbetalningssystemets omfång och verkningar. Därvid framgick, att avbetalningsaffärerna under de senare av utredningen berörda åren visat en mycket utpräglad ansvällning. Deras totalbelopp skulle uppgått — i runda tal — till 5 miljoner kronor år 1913, 22 miljoner kronor år 1920, 34 miljoner kronor år 1924 och 59 miljoner kronor år 1927. Starkaste ökningen företedde avbetalningsaffärer som gällde motorfordon, dammsugare, grammofoner, separatorer, lantbruksmaskiner, böcker och konfektionsvaror. Enligt från fångvårdsanstalterna införskaffade uppgifter företedde jämväl den med avbetalningsaffärerna sammanhängande brottsligheten en stark stegring under de senare åren.

Genom beslut av Kungl. Maj:t den 12 september 1930 överlämnades ärendet till kommerskollegium. Kollegiet utremitterade därefter en i ärendet upprättad promemoria till åtskilliga myndigheter, med flera. Sedan yttranden däröver inkommit har kollegiet i skrivelse till Kungl. Maj:t den 21 februari 1933 anfört, bland annat:

Innan kollegium överginge till ett övervägande av de olika möjligheterna att råda bot på de brister som i avseende på avbetalningshandeln gjort sig gällande, ville kollegium understryka den tveksamhet som givetvis gjorde sig gällande i frågan huruvida ett ingripande från statens sida överhuvudtaget kunde förväntas medföra åsyftade verkningar på förevarande område. Huru än ett sådant ingripande lades, syntes alltid såväl ur principiella som praktiska synpunkter erinringar kunna resas mot åtgärden, och med hänsyn till de begränsningar som ett dylikt ingripande måste få kunde givetvis påvisas gränsfall vilkas rättsliga bedömande bleve olika, alltefter de råkade falla på den ena eller andra sidan om den uppställda gränsen. Kollegium hyste också den uppfattningen, att de olägenheter som med avbetalningshandeln varit och alltjämt vore förenade komme att så småningom i det väsentliga reglera sig själva. Den avbetalningsfirma, som uteslutande såge på att driva upp omsättningen utan att tillbörligt beakta kundernas betalningsförmåga, skulle snart nog komma underfund med att en dylik försäljningspolitik bleve en dålig affär. Och bland avbetalningsagenterna syntes även så småningom ett visst naturligt urval ske på så sätt att de som tillförde sina firmor förlustbringande försäljningar bleve avkopplade. Trots den skeptiska uppfattning kollegium sålunda hyste om behovet och möjligheterna av ett ingripande, hade kollegium dock i anledning av det kollegium meddelade uppdraget ej velat underlåta att framlägga ett förslag som trots att det, kollegium veterligt, vore behäftat med vissa svagheter dock kunde förväntas i någon mån leda till ett undanröjande av de olägenheter som gjorde sig gällande.

Såsom kollegium i den remitterade promemorian framhållit hade i fråga om avbetalningshandelns reformering uppmärksamheten i första hand kommit att riktas på åtgärder för främjande av en bättre agentorganisation. Kollegium hade i detta sammanhang påpekat att möjligen genom handelskamrarnas försorg en registrering av avbetalningsagenterna kunde komma till stånd. En sådan ordning liksom ock det från annat håll framförda men av kollegium avstyrkta förslaget med en registrering av agenterna hos offentlig myndighet hade icke i de avgivna yttrandena vunnit något bifall, tvärtom hade nästan alla som yttrat sig i denna punkt ansett denna linje icke framkomlig.

Ej heller hade den av kollegium i promemorian påpekade men icke förordade utvägen, att rätten att driva försäljning på avbetalning skulle göras beroende av offentlig myndighets tillstånd (koncession, enligt ett i Norge i viss omfattning prövat system), i de avgivna yttrandena vunnit någon mera allmän anslutning. Bland handelskamrarna hade denna anordning förordats av handelskamrarna i Borås, Sundsvall och Luleå. Till förmån för en sådan linje hade också uttalat sig länsstyrelsen i Umeå samt några enskilda sammanslutningar inom affärslivet.

Från andra håll hade emellertid detta uppslag avstyrkts, så bland annat av handelskammaren i Stockholm, Sveriges industriförbund, Kooperativa förbundet m. fl.

Kollegium ville för sin del vidhålla den ståndpunkt kollegium i den remitterade promemorian intagit och avstyrkte följaktligen koncessionssystemets tillämpning på avbetalningshandeln.

De missbruk som förekommit i avseende på avbetalningshandeln hade till stor del bestått däri att försäljning på avbetalning skett till personer i svag ekonomisk ställning, varvid köparna sedermera avhänt sig eller pantsatt det på avbetalning inköpta godset och därmed gjort sig skyldiga till förskingring. Ville man skydda en obetänksam avbetalningsköpare mot risken att på dylikt sätt begå brottslig gärning, kunde det synas ligga närmast till hands att undanröja förskingringsstraffet i fråga om gods som köpts på avbetalning.

En dylik linje som kollegium givetvis haft under övervägande hade i de avgivna yttrandena alternativt ifrågasatts av Kooperativa förbundet och i ett inlägg i frågan i Svensk Juristtidning (1933 sid. 55) hade även polisassessor K. G. Sandström uttalat sig för en sådan lösning av frågan.

Kollegium kunde emellertid ej finna den sålunda ifrågasatta vägen framkomlig. Det vore uppenbart att det skulle verka för allmänhetens rättskänsla i hög grad stötande, om förskingringsstraffet undanröjdes i fråga om allt gods som köpts på avbetalning. Att t. ex. den som köpte en lyxbil på avbetalning och sedermera sålde eller pantsatte den skulle vara straffri, torde stå i bestämd strid mot rådande rättsuppfattning och även stämma illa överens med strafflagens konstruktion av förskingringsbrottet överhuvudtaget, i det att likartade förfaranden med annan person tillhörigt gods (t. ex. försäljning eller pantsättning av förhyrt eller lånat gods) alltfort skulle vara kriminaliserat.

Nu kunde visserligen undantaget från förskingringsstraffet för försäljning eller pantsättning av gods som köpts på avbetalning begränsas på visst sätt, t. ex. genom att straffrihet medgåves allenast om avbetalningspriset uppginge till högst 300 kronor och endast under förutsättning att t. ex. hälften av avbetalningspriset gäldats av köparen. Emellertid skulle dylika begränsningar införa en osäkerhet i brottrekvisiten som kunde leda till olägenheter i den praktiska tillämpningen, och alltfort skulle kvarstå den förut anmärkta oegentligheten att vissa närbesläktade förfaranden skulle bli att anse som förskingring och att således försäljning eller pantsättning av gods som köpts på avbetalning skulle komma i en i viss mån privilegierad ställning. Denna synpunkt ledde närmast till att man borde angripa frågan från dess civilrättsliga sida. Om äganderättsförbehållet vid avbetalningsköp förklarades ogiltigt och alltså äganderätten i och med avtalet eller i varje fall i och med godsets överlämnande till köparen överginge till denne, behövde man ej göra något avsteg från den straffrättsligt grundläggande regeln att den som försålde eller pantsatte annan tillhörigt gods straffades för förskingring.

Straffansvaret komme i så fall ej i fråga av den anledningen, att det vore sin egen tillhörighet som avbetalningsköparen försålde eller pantsatte.

Det vore närmast överväganden av denna innebörd som föranlett kollegium att i den remitterade promemorian föreslå en viss begränsning i äganderättsförbehållets giltighet. Att göra denna begränsning generell, d. v. s. att frånkänna äganderättsförbehållet giltighet för alla de fall där lagen om avbetalningsköp ägde tillämplighet, ansåge dock kollegium ej önskvärt. Av skäl som närmare angåves i promemorian hade den inskränkning i äganderättsförbehållets giltighet som förslaget åsyftade begränsats till vissa konsumtionsvaror, vissa lyxartiklar och varor för vilka avbetalningspriset understege 200 kronor. En annan ändring som i promemorian ifrågasatts gällde värdegränsen för lagens tillämplighet. Denna, som för närvarande utgjorde 3,000 kronor, hade föreslagits höjd till 5,000 kronor. I anslutning härtill hade upprättats ett preliminärt förslag till ändrad lydelse av 1 § i lagen den 11 juni 1915 om avbetalningsköp, som skulle i nedan angivna delar erhålla följande ändrade lydelse:

Med avbetalningsköp — — — blivit erlagd.

Har avtalet — — — ägare därav.

Villkor, som i första stycket sägs, vare ej gällande, där godset utgöres av kläder, skodon eller liknande förnödenhetsvaror för personligt bruk, eller ock där det utgöres av äkta pärlor eller ädla stenar, av föremål, i vilka sådana pärlor eller stenar äro infattade, eller smycken av guld, silver eller platina eller andra dylika lyxvaror. Överstiger sammanlagda beloppet av de poster, som köparen enligt avtalet har att erlägga (avbetalningspriset) icke tvåhundra kronor, vare villkoret ej heller gällande.

Lagen äger icke tillämpning, när avbetalningspriset överstiger femtusen kronor.

Såsom av de inkomna yttrandena framginge hade länsstyrelsen i Göteborg samt poliskammaren i samma stad förordat en mera ingående omarbetning av lagen samt länsstyrelsen i Mariestad föreslagit att frågan om avbetalningsköpens begränsning gjordes till föremål för ytterligare utredning. Handelskammaren i Borås hade förordat att avbetalningssystemet inskränktes till att omfatta »rena produktionsvaror». Handelskammaren i Örebro hade utdömt systemet i dess helhet och tillstyrkt att äganderättsförbehållet berövades sin giltighet vid all avbetalningshandel. Av samtliga övriga länsstyrelser och handelskammare ävensom överståthållarämbetet, Sveriges industriförbund, Sveriges hantverksorganisation, Sveriges köpmannaförbund, Svenska handelsagenters förening och Sveriges elektriska entreprenörsförening m. fl. hade förslagets grundprinciper tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Härjämte hade emellertid från ifrågavarande länsstyrelser, handelskammare och sammanslutningar ett flertal yrkanden om jämkningar i förslaget framförts. Kooperativa förbundet hade ansett förslaget vara ett steg i rätt riktning, men i första hand yrkat äganderättsförbehållets ogiltighetsförklarande vid »köp av alla varor». Alternativt hade förbundet, såsom tidigare redan berörts, föreslagit borttagande av det kriminella ansvaret för förskingring av på avbetalning köpt gods (genom tillägg till 22 kap. 11 § strafflagen).

Ett flertal yrkanden hade i yttrandena framställts om ett tydligare angivande av de slag av varor i fråga om vilka äganderättsförbehållet icke skulle tillerkännas giltighet. För tillmötesgående av dessa önskemål hade kollegium funnit det preliminära förslaget böra undergå en viss omformulering och föresloge, att första satsen i det tillagda tredje stycket i 1 § i berörda lag erhölle följande ändrade lydelse:

Villkor, som i första stycket sägs, vare ej gällande, där godset utgöres av äkta pärlor eller ädla stenar, av föremål, i vilka sådana pärlor eller stenar äro infattade, eller av smycken utav guld, silver och platina, eller av fick- eller armbandsur eller av beklädnadspersedlar eller skodon.

Såvitt anginge lyxvaror, äkta pärlor, ädla stenar m. m. anslöte sig den valda avfattningen nära till ordalagen i 1 § förordningen den 17 maj 1923 om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor m. fl. lyxvaror. På grund av de framställda anmärkningarna hade orden »eller andra dylika lyxvaror» för att undanröja svårigheter vid tillämpningen uteslutits. Av samma skäl hade beteckningen »liknande förnödenhetsvaror för personligt bruk» fått utgå samt orden »kläder, skodon» utbytts mot »beklädnadspersedlar eller skodon», vilken beteckning anslöte sig till ordalydelsen i 1 § förordningen den 28 maj 1918 angående handel med vissa begagnade föremål m. m. På grund av ett flertal yrkanden hade angivna lyxvaror dessutom kompletterats med »fick- eller armbandsur», vilka ofta syntes vara föremål för förskingring i samband med avbetalningsaffärer.

Mot de föreslagna värdegränserna 200 och 5,000 kronor hade åtskilliga anmärkningar framställts. Kollegium ansåge sig på de i kollegii promemoria angivna skäl böra vidhålla den föreslagna övre värdegränsen men föresloge i överensstämmelse med vad från åtskilliga håll yrkats att den nedre värdegränsen höjdes till 500 kronor.

Beträffande det föreslagna tillägget såvitt anginge den ifrågasatta nedre värdegränsen, hade i ett flertal yttranden framställts den erinran att varje avbetalningsköpeavtal endast borde få avse *en* vara för att icke genom kumulation den nedre värdegränsen skulle kunna överskridas. Kollegium biträdde icke denna anmärkning. Det avgörande borde vara huruvida det i *avtalet* bestämda avbetalningspriset — utan avseende på om avtalet gällde en eller flera varor — över- eller understege den angivna värdegränsen.

Några av de hörda sammanslutningarna hade förordat införandet av bestämmelser om begränsning av den tidrymd inom vilken köparen vid avbetalningsköp hade att fullgöra sin betalningsskyldighet. Kollegium funne sig icke böra tillstyrka en sådan föreskrift, då det icke syntes vara lämpligt att ytterligare komplicera lagstiftningen på förevarande område. I ett flertal yttranden hade vidare föreslagits utfärdandet av föreskrifter om att viss del av köpeskillingen skulle erläggas före överlämnandet av den inköpta varan. Kollegium ansåge sig böra avstyrka införandet av en dylik bestämmelse, då det syntes möta svårigheter att effektivt kontrollera att densamma vunne efterföljd.

Under åberopande av det anförda hemställde kollegiet, att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen om avbetalningsköp i huvudsaklig överensstämmelse med det inom kollegiet utarbetade förslaget.

Vid kollegiets utlåtande fanns bland annat fogad denna bilaga:

Antal under åren 1916—1930 från statens fångvårdsanstalter frigivna och vid utgången av år 1930 å samma anstalter kvarvarande fångar, vilka ådömts straff för bedrägeri eller förskingring i samband med avbetalningsaffärer.[1]

År då vederbörande blivit dömda	Antal fångar straffade för						Summa	
	bedrägeri		förskingring		bedrägeri och förskingring			
	män	kvinnor	män	kvinnor	män	kvinnor	män	kvinnor
1914	1	—	—	—	—	—	1	—
1915	1	—	2	—	—	—	3	—
1916	—	—	3	—	—	—	3	—
1917	2	—	1	2	1	—	4	2
1918	1	—	2	—	—	—	3	—
1919	2	—	4	—	1	—	7	—
1920	1	—	4	—	2	—	7	—
1921	5	—	10	—	4	—	19	—
1922	3	—	6	—	3	—	12	—
1923	1	—	11	—	1	—	13	—
1924	8	—	18	1	2	2	28	3
1925	8	—	32	—	4	—	44	—
1926	18	1	40	—	8	1	66	2
1927	10	2	77	4	28	—	115	6
1928	27	2	77	2	13	1	117	5
1929	11	—	97	—	20	—	128	—
1930[2]	8	3	77	1	12	—	97	4
Summa	107	8	461	10	99	4	667	22

I propositionen anmärkes, att den 11 mars 1930 till handelsdepartementet inkommit en skrivelse från styrelsen för Föreningen Sveriges landsfiskaler, däri föreslagits, att rätten att väcka åtal för förskingring av gods som förvärvats på avbetalning måtte förbehållas målsäganden. I skrivelsen omnämndes att frågan varit föremål för behandling å föreningens årsmöte 1929. I en för årsmötet framlagd motion hade anförts följande.

Under de senaste tio åren hade genom tillkomsten av lagen om avbetalningsköp och bruket att göra äganderättsförbehåll vid auktionsförsäljningar åklagarnas arbetsbörda icke oväsentligt ökats. Förskingring av gods som med dylikt förbehåll anskaffats vore ett brott som fölle under allmänt åtal. Då säljaren icke lyckades inkräva sin fordran, anlita-

[1] Uppgifter saknas angående åren 1928—1930 från kronohäktena i Haparanda, Hudiksvall och Visby frigivna samt vid utgången av år 1930 å samma anstalter kvarvarande fångar vilka dömts för brott av här ifrågavarande slag.

[2] I siffrorna för 1930 ingå ej de personer, som dömts nämnda år men icke före årets utgång intagits å fångvårdsanstalt.

de han ofta utvägen att genom anmälan få offentligt åtal till stånd, men lika ofta återkallade han sitt ansvarsyrkande om vederbörande efter polisingripandet likviderade sin skuld. Det kunde ifrågasättas huruvida icke nämnda åtalsmöjlighet i viss mån gåve näring åt den osunda vitt utbredda avbetalningshandeln. Det låge knappast i det allmännas intresse att polis- och åklagarmyndigheterna skulle användas för kostnadsfri inkassering av enskildas fordringar, ofta tillkomna med användande av mer eller mindre förkastliga affärsmetoder. I det allmännas intresse låge däremot att en bedräglig köpare näpstes och att den enskilde, som genom sin verksamhet icke överskrede det tillbörligas gränser, hade nödigt rättsskydd. För tillgodoseende av dessa intressen vore det emellertid ej behövligt att lägga brottet under allmänt åtal, utan borde lämpligen stadgas att i sådana mål talan endast finge anhängiggöras av målsägande.

Efter att hava omnämnt att föreningens styrelse fått i uppdrag att framlägga motionärens synpunkter, anförde styrelsen för egen del huvudsakligen följande.

Ingen finge bättre inblick i de missförhållanden som rådde i avseende å avbetalningshandeln än landsfiskalerna, vilka hade till åliggande att meddela handräckning enligt lagen om avbetalningsköp. Mycket ofta kunde det påvisas, att samvetslösa agenter genom enträgna övertalningar och bedrägliga uppgifter förmådde fattigt folk att rekvirera obehövliga föremål och gods som vore avsett för omedelbar förbrukning, och ej sällan kunde det ledas i bevis att köparen hållits i okunnighet om förefintligheten av gällande äganderättsförbehåll. Senare tvingades han under hot om åtal för förskingring att uppfylla de merendels hårda villkoren. Uppenbarligen hade förskingringsbrottens antal ökats i samma mån som avbetalningshandeln tilltagit. En begränsning av åtalsplikten måste såsom motionären framhållit genomföras. Beivrandet av brott som det förenämnda kunde näppeligen betingas av något mera allmänt intresse och ej heller motivera arbetskrävande utredningar och betydande kostnader för statens rättsvårdande organ. Åtminstone borde allmän åklagare fritagas från skyldighet att åtala sådana brott som bestode i obehörigt förfogande över gods påtagligen avsett för förbrukning, förädling eller omedelbart tillgodogörande, såsom fallet vore med färdiga kläder, tyger, spannmål och foderämnen. Slutligen kunde bringas under diskussion huruvida icke i avbetalningslagen borde införas stadgande därom att när det gällde rena lyxartiklar äganderättsförbehåll ej skulle gälla med mindre köpeskillingen uppginge till visst i lagen angivet lägsta belopp. Därigenom skulle missbruk kunna i avsevärd mån förhindras.

Enligt den ursprungliga lydelsen av 22 kap. 21 § strafflagen kunde förskingringsbrott varom förmäles i 11 § samma kap. åtalas endast av målsägande. Genom lag den 9 juni 1893 ändrades denna åtalsbestämmelse så att allmän åklagare ägde tala å brottet där det av målsäganden angivits till åtal. Den sålunda stadgade inskränkningen i åtalsrätten upphävdes genom lag den 1 juni 1923 och förskingringsbrottet kom alltså att lyda under allmänt åtal.

Den senast vidtagna ändringen av åtalsrätten beträffande förskingring — vilken ändring tillkom på förslag av Kungl. Maj:t — var när-

mast föranledd av den starka ökningen under åren efter världskriget av antalet penningförskingringar. I den proposition (nr 201) varigenom ändringsförslaget förelades 1923 års riksdag framhölls, att under den diskussion som framkallats genom de många förskingringsfallen givits uttryck åt den iakttagelsen, att bestämmelserna angående förskingringsbrottets beivrande tydligen icke förmådde i någon högre grad stävja brottsligheten. Följderna av åtalsrättens begränsning hade blivit att ett stort antal brottsfall undandroges domstols prövning och den brottslige ginge fri från det straff lagen utsatte. Om för honom denna verkan skulle kunna uppnås, bleve mestadels en penningfråga. Genom att, så långt det krävdes och vore för honom möjligt, ekonomiskt förnöja dem vilkas förtroende han svikit, friköpte han sig från stränga straffpåföljder. Då målsäganden oftast vore benägen att behandla frågan ur synpunkten av sitt enskilda intresse, stode fältet öppet för en köpslagan, vars utfall i allmänhet vore beroende av den offervillighet, som kunde påräknas hos personer, vilka stode den brottslige nära eller av skilda orsaker ville förebygga att saken droges inför offentligheten. Uppenbarligen befunne sig härutinnan icke alla förskingrare i samma ställning. Det pris straffriheten under dessa förhållanden betingade kunde icke gäldas av annan än den som ägde förbindelser med personer i sådan förmögenhetsställning att det för dem vore möjligt att träda emellan. För den fattige vore merendels denna väg stängd. Den olika behandling av samma brott som härav bleve en följd måste vara för rättskänslan stötande. I särskild grad bleve detta fallet, då de som undginge åtal tydligen i allmänhet tillhörde de i ekonomiskt hänseende bättre lottade samhällsklasserna och därför merendels icke kunde såsom förmildrande omständighet åberopa att saknaden av livets nödtorft drivit dem till brottet.

I avgivet utlåtande, nr 20, över propositionen anförde första lagutskottet, bland annat:

Enligt vad erfarenheten visat kan man ej lita på att målsäganden, då fråga är om brott av denna art, alltid skall på ett tillfredsställande sätt tillvarataga det allmännas intresse av brottets beivrande. Naturligt är också, att för den, som av annan tillskyndats förmögenhetsförlust, kravet på gottgörelse för den lidna skadan framstår såsom det väsentliga, under det att fordran på den brottsliges befordrande till straff får träda tillbaka. Därest den skyldige, tack vare mellankomst av intresserade personer, kan ställa i utsikt gottgörelse helt eller delvis av målsägandens förlust, för den händelse angivelse icke sker, torde målsäganden ej sällan underlåta att påkalla åklagarens ingripande. Även hänsyn till den brottsliges personliga förhållanden samt motvilja mot att framträda såsom angivare lära understundom avhålla målsäganden från att draga det begångna brottet inför offentligheten.

Denna målsägandens alltför ofta förefintliga obenägenhet att på ett för samhället tillfredsställande sätt fullfölja dess straffanspråk kan medföra beklagliga följder. För en person med förmögna släktingar eller vänner blir det möjligt att genom erbjudande av ekonomisk gottgörelse undgå de juridiska påföljderna av ett förövat brott. Det är givetvis för rätts-

känslan stötande, att den felande på detta sätt kan friköpa sig från följderna av sitt handlingssätt, och att frågan om samhällets ingripande skall bliva beroende av offervilligheten hos brottslingen närstående personer. Än mera upprörande är emellertid den ojämnhet i rättstillämpningen, som därigenom framkallas. Tack vare medverkan från personer, som av en eller annan grund önska nedtysta saken, kan den ene förskingraren draga sig undan det hotande straffet, under det att den andre, mindre lyckligt lottad i fråga om personliga förbindelser, får för enahanda brott undergå ett långvarigt frihetsstraff. Särskilt stötande framträder denna olikhet inför lagen, då, såsom departementschefen erinrat, de, som på nyssnämnda sätt undgå åtal, merendels tillhöra de i ekonomiskt hänseende bättre ställda samhällskretsarna och därför i regel icke kunna såsom förmildrande omständighet åberopa, att saknaden av livets nödtorft drivit dem till brottet. Att denna olikhet i behandlingen av samma brott är ägnad att minska förtroendet för lagens och rättsskipningens opartiskhet torde vara uppenbart.

Förbises får icke heller, att insikten om den utväg, som genom andras ekonomiska uppoffringar kan beredas för ernående av straffrihet, är ägnad att förringa lagens straffhot och förslappa ansvarskänslan. En ökning av de nu ifrågavarande brottens förekomst skulle vara så mycket betänkligare, som det ekonomiska livets utveckling medfört, att den enskilde i allt större utsträckning nödgas anlita annans biträde för ordnande av sina angelägenheter. I vida högre grad än i äldre tider är det därför ett samhällets intresse, att givet förtroende icke missbrukas.

Slutligen bör även märkas, att straffanspråket i målsägandens hand ofta begagnas såsom påtryckningsmedel för tillvaratagande av enskilda intressen på ett sätt, som icke överensstämmer med straffets karaktär av ett samhällets tvångsmedel.

Föredragande departementschefen anför i nu förevarande proposition:

»Den i anledning av riksdagens hemställan verkställda utredningen rörande avbetalningssystemets omfattning och verkningssätt har bestyrkt att systemet såsom det utvecklats kommit att medföra avsevärda olägenheter. Den allvarligaste är kanske den som framträder i de under utredningen införskaffade — visserligen ej fullständiga men dock i sak upplysande — uppgifterna angående förbrytelser begångna i sammanhang med avbetalningsaffärer. Det framstår såsom en angelägenhet av särskild vikt att söka vidtaga åtgärder till motverkande av denna brottslighet. Härför erfordras dock att orsakerna till ifrågavarande förbrytelser — framför allt är här fråga om förskingringsbrott — såvitt möjligt klarläggas. Först sedan detta skett lärer det bliva möjligt att tillfredsställande bedöma vilka botemedel som kunna tänkas ifrågakomma.

För avbetalningsköpet är utmärkande att köpeskillingen erlägges i särskilda poster samt att äganderätten förbehålles säljaren till dess betalningen blivit helt eller delvis gulden. Uppdelningen av köpeskillingen medför att ett stort antal köpare icke i tillräcklig grad förmå överblicka de ekonomiska konsekvenserna av köpeavtalet. Många föranledas därför att på avbetalning förvärva egendom vars värde icke står i rimlig proportion till deras ekonomiska ställning. Då i sådant fall efter

någon tids förlopp trycket av de regelbundet återkommande avbetalningarna varder alltmera kännbart, inträffar det icke sällan att köparen — till återvinnande av ekonomisk jämvikt — undandrager sig fortsatt betalning och skaffar sig gottgörelse för lidet ekonomiskt avbräck genom godsets försäljning. Än vanligare lärer vara att köparen försäljer godset för att erhålla medel till betalning av någon förfallen avbetalningspost samt därefter underlåter att erlägga ytterligare avbetalning i en oklar och måhända icke alltid helt omotiverad känsla att han blivit bedragen av säljaren. Men även personer som på förevarande sätt förskaffat sig endast sådant gods som kan sägas ha motsvarat deras behov och betalningsförmåga göra sig ej sällan skyldiga till förskingring. I sådana fall förhåller det sig mången gång så att under betalningstiden inträtt en icke förutsedd försämring i köparens ekonomi — han har exempelvis blivit arbetslös — och att hans åtgärd att avhända sig godset är föranledd av det iråkade ekonomiska nödläget. Det kan i detta sammanhang förtjäna framhållas att fall lära förekomma då säljaren, ehuru förhållandena bort giva honom anledning att fästa köparens uppmärksamhet på tillvaron — t. ex. i ett vidlyftigt tryckt kontrakt — av äganderättsförbehåll eller att lämna köparen upplysning om äganderättsförbehållets innebörd, underlåter detta. Där så är händelsen, torde köparen väl, åtminstone i vissa fall, kunna undgå ansvar för förskingring, men säljaren har med nu gällande åtalsregel möjlighet att få till stånd polisundersökning och måhända även åtal mot köparen.

I den förut omnämnda skrivelsen från styrelsen för Föreningen Sveriges landsfiskaler har anförts, att det mycket ofta förekommit att samvetslösa agenter förmått fattiga personer att på avbetalning inköpa för dem obehövliga föremål eller konsumtionsartiklar samt, sedan köparen förfogat över det inköpta på sådant sätt att det ej kunnat återställas och han jämväl blivit urståndsatt att erlägga resterande betalning, under hot om åtal för förskingring tvingat honom att fullgöra de ej sällan hårda kontraktsvillkoren. Det torde icke vara oberättigat antaga att den likgiltighet, säljaren i dylika fall ansett sig kunna visa för köparens förmåga att fullgöra betalningen, i ej ringa grad haft sin grund i gällande bestämmelser angående förskingringsbrott. Om köparen avhänder sig godset — en åtgärd som med hänsyn till köparens svaga ekonomiska ställning måste för säljaren framstå såsom ej osannolik — får säljaren genom det då föreliggande straffhotet i själva verket ett starkare grepp om köparen än han tidigare haft. Genom hot om angivelse för förskingring eller, om hotet ej medför åsyftat resultat, genom begäran om polisundersökning har säljaren möjlighet att kraftigare än förut pressa köparen och eventuellt honom närstående att fullgöra likviden. Det är att märka att, enär förskingringsbrottet är föremål för allmänt åtal, undersökning och eventuellt åtal utföres utan kostnad för säljaren och utan risk för honom att bliva föremål för rekonventionstalan.

Såsom i den nyssnämnda skrivelsen anmärkes, kan det icke anses tillfredsställande att polis- och åklagarmyndigheterna på dylikt sätt kunna användas för kostnadsfri inkassering av enskildas fordringar, ej sällan uppkomna genom mer eller mindre förkastliga affärsmetoder. Tydligen är det angeläget att gällande bestämmelser, i den mån de på sätt här förut antytts kunna antagas bidraga till att osunda avbetalningsaffärer komma till stånd, utan dröjsmål underkastas erforderlig revision. Härvid äro åtskilliga möjligheter tänkbara.

Till en början kunde ifrågasättas huruvida icke åklagarna såsom skett i Norge borde erhålla rätt att, när det gäller förskingringsbrott, i varje särskilt fall med hänsyn till brottets beskaffenhet pröva huruvida det kan anses överensstämma med det allmännas intresse att åtal kommer till stånd. En bestämmelse om sådan prövningsrätt för åklagarna torde emellertid näppeligen kunna begränsas att gälla allenast ett visst slags brott, och den vittutseende frågan om en allmän rätt till eftergift av åtal lärer böra vinna sin lösning i annat och större sammanhang.

Kommerskollegium har i sitt förut omnämnda utlåtande ställt sig tveksamt till behovet och möjligheterna av ett ingripande beträffande avbetalningshandeln. Trots detta har kollegium emellertid i anledning av det kollegium meddelade uppdraget ej velat underlåta att framlägga ett förslag vilket, ehuru det vore behäftat med vissa svagheter, dock kunde förväntas i någon mån leda till ett undanröjande av de olägenheter som gjorde sig gällande. Kollegium har sålunda, efter att hava avvisat andra under utredningen föreslagna åtgärder, ifrågasatt att äganderättsförbehåll vid avbetalningsköp icke skulle tillerkännas giltighet, om det försålda utgjordes av vissa förnödenheter eller lyxvaror eller om avbetalningspriset icke överstege 500 kronor. Förverkligades detta uppslag, skulle därav otvivelaktigt följa att antalet förskingringsbrott i sammanhang med avbetalningsaffärer avsevärt minskades. Om ett äganderättsförbehåll icke vore gällande, skulle äganderätten till det köpta godset övergå till köparen omedelbart vid avtalet, oavsett om betalning erlagts eller ej. Och den som är ägare till viss egendom kan rättsligen ej göra sig skyldig till förskingring med avseende å densamma. Såsom i kommerskollegii utlåtande jämväl anmärkes kunna emellertid mot förslaget riktas vägande anmärkningar. Uppenbarligen är det ett mycket beaktansvärt önskemål att de regler som gälla angående äganderättens övergång i sammanhang med köp äro enkla och klara. Ur denna synpunkt måste det anses olämpligt, om i förevarande hänseende skulle gälla olika regler för olika slags varor och olika regler allt efter det köpeskillingen över- eller understiger 500 kronor. Särskilt torde konsekvenserna av sådana regler i straffrättsligt hänseende ingiva betänkligheter. Det kan knappast anses rimligt att — för att taga ett praktiskt exempel — den som avhänt sig en på avbetalning inköpt nyttighetsartikel skulle kunna dömas för förskingring under det att den som avhänt sig en på liknande

sätt inköpt lyxvara alltid skulle gå fri från straff. Ej heller kan det anses tillfredsställande, att frågan huruvida en person gjort sig skyldig till ett brott eller ej skulle vara beroende därav, huruvida det avtalade priset för den egendom varmed han tagit befattning överstigit 500 kronor. Det må jämväl erinras, att av den omständigheten att priset i avbetalningskontraktet bestämts till visst belopp icke följer att köparen, om han avhänder sig godset, måste anses hava förskingrat egendom till motsvarande värde. Förutom att priset icke alltid överensstämmer med värdet, är att märka, att köparen, när han avhänder sig godset, kan hava betalat en stor del av köpeskillingen, i vilket fall den säljaren tillskyndade förlusten i själva verket icke uppgår till mera än återstoden av köpeskillingen.

Ett av de uppslag som avvisats av kommerskollegium gick ut på att till 22 kap. 11 § strafflagen skulle fogas ett tillägg av innebörd att från förskingringsbrotten undantoges sådana fall, då en person avhänt sig gods som han inköpt på avbetalning; för straffrihet i dessa fall skulle dock kunna uppställas särskilda villkor, såsom att avbetalningspriset icke överstege ett i lagen angivet belopp och att någon viss del av köpeskillingen blivit gulden. Kommerskollegium har häremot anfört bland annat att ett dylikt undantag torde stämma illa överens med strafflagens konstruktion av förskingringsbrottet. Den som avhänt sig gods som han innehade på grund av avbetalningsköp skulle gå fri från straff, men likartat förfarande med t. ex. förhyrt eller lånat gods skulle alltjämt vara kriminaliserat. Mot vad kollegium sålunda anfört torde visserligen kunna göras den invändningen, att mellan det fall att någon förskingrar avbetalningsgods och det att någon förskingrar exempelvis förhyrt gods föreligger den måhända icke alldeles betydelselösa skillnaden, att i det förra fallet icke från början förelegat någon ovillkorlig skyldighet för innehavaren att återställa godset till ägaren — enligt avtalet har det varit avsett att äganderätten skulle övergå till köparen — men i det senare fallet varit klart att godset under alla förhållanden skulle återlämnas till den som hyrt ut detsamma. I allt väsentligt torde emellertid vad kommerskollegium anfört beträffande det ifrågasatta tillägget till den förevarande strafflagsbestämmelsen få anses riktigt.

Av styrelsen för Föreningen Sveriges landsfiskaler har väckts det förförslag, att förskingring av avbetalningsgods icke skulle lyda under allmänt åtal utan hänföras till målsägandebrott. Med hänsyn till det sätt på vilket med stöd av den nu gällande åtalsregeln polis- och åklagarmyndigheterna i stor utsträckning utnyttjas av säljarna av avbetalningsgods, torde det få anses naturligt att från deras sida yrkande om lagändring i detta hänseende framställes. Enligt vad som uppgivits har också på sina håll beträffande åtal för sådan förskingring, varom nu är fråga, utbildats den praxis, att åtal icke anställes om målsäganden förklarar sig avstå från talan samt att åklagarna i ömmande fall dröja med åtal för att lämna gärningsmannen tillfälle att anskaffa medel till gäl-

dande av resterande köpeskilling och, om hans ansträngningar i sådant hänseende lyckas, låta frågan om åtal förfalla. Vad sålunda förekommer torde bottna i en känsla hos åklagarna att strafflagens nu förevarande bestämmelser i många fall vid tillämpning å förskingring av avbetalningsgods kunna leda till obilliga resultat.

Att beivrandet av ifrågavarande brott i de flesta fall icke kan sägas vara av någon egentlig betydelse för det allmänna torde jämväl vara obestridligt. Det synes då naturligt att låta frågan huruvida åtal skall komma till stånd bliva helt beroende av målsäganden. Denne har, om åtalet får ankomma på honom, att mot vart annat väga å ena sidan rättskränkningens storlek och betydelse för honom och å andra sidan de kostnader och det obehag — bland annat faran för rekonventionstalan — som anställande av åtal skulle medföra.

Med fog torde kunna antagas att en begränsning av åtalsrätten på sätt föreslagits skulle högst väsentligt minska ej allenast antalet åtal för förskingring av avbetalningsgods utan jämväl antalet förskingringar av dylikt gods. Otvivelaktigt skulle nämligen ändringen beträffande åtalsrätten komma att tvinga säljarna till en viss försiktighet, då det gäller att anskaffa köpare, och därmed rikta sin udd mot ett av grundfelen i avbetalningssystemet såsom det hos oss utvecklats. Om säljarna icke längre kunna påräkna att polismyndigheten står till förfogande för undersökning angående köparens förfarande med det sålda godset och de dessutom själva få bära kostnaden och obehaget av en eventuell rättegång mot köparen, torde det bliva nödvändigt för dem att innan köpeavtal slutes skaffa sig kännedom om köparens ekonomi och övriga förhållanden som kunna vara av betydelse. Detta torde i sin tur leda till att avbetalningsköp icke komma att avslutas med andra personer än sådana, som själva äro solventa eller som på grund av ställd borgen eller av annan anledning kunna med någorlunda stor säkerhet antagas komma att fullgöra sin betalningsskyldighet. Härmed skulle vinnas att sådana försäljningar till insolventa köpare som för närvarande i stor utsträckning giva upphov till förskingringsbrott icke skulle komma till stånd, åtminstone icke i tillnärmelsevis den omfattning som nu.

Naturligen förekomma fall då en köpare av avbetalningsgods gör sig skyldig till sådant förfarande emot sin kontrahent, att det måste anses önskvärt att i anledning av detsamma ingripande från polismyndighetens sida kommer till stånd. Så är t. ex. händelsen om köparen ingått avtalet, oaktat han måste räkna med att han ej kan fullgöra det, och sedermera avhänder sig godset. I dylika fall torde emellertid, om icke klart bedrägeri föreligger, förfarandet dock stå så nära sådant brott att polismyndigheten måste anses berättigad och skyldig att upptaga saken till undersökning för att kunna konstatera huruvida bedrägeri föreligger. Skulle så vara fallet, ankommer det nämligen på allmän åklagare att utföra åtal. I själva verket torde polismyndigheten, om den föreslagna änd-

ringen av åtalsrätten beträffande förskingring av avbetalningsgods genomföres, erhålla just den rörelsefrihet som måste anses önskvärd; den kan avvisa de enkla förskingringsfallen och kan på nyss angivet skäl, därest en köpare av avbetalningsgods gjort sig skyldig till ett förfarande av mera grov beskaffenhet, upptaga saken till undersökning och därigenom lämna säljaren den hjälp varpå han skäligen kan göra anspråk.

Mot förslaget att ändra åtalsrätten på angivet sätt kan anmärkas att det ej stämmer väl överens med rättsutvecklingen, vilken tenderar mot en utvidgning av den offentliga åtalsrätten. Riktigheten härav kan icke bestridas, men anmärkningen torde ej böra tillerkännas avgörande betydelse, då en ändring på förevarande punkt med all sannolikhet kan förväntas bliva till verkligt gagn. Vad angår de tidigare vidtagna ändringarna i åtalsrätten beträffande förskingringsbrott är att märka, att vid dessa ändringar uppmärksamheten tydligen varit riktad på andra former av förskingring än den varom nu är fråga.

Att förfaranden hänförliga under en viss straffbestämmelse i en del fall höra under allmänt åtal men i andra äro förbehållna målsägandens åtalsrätt är ingen nyhet för strafflagen. En dylik uppdelning av åtalsrätten förekommer redan nu, bland annat i 22 kap. 21 §.

Därest åtalsrätten vid förskingring av avbetalningsgods skall inskränkas, uppkommer fråga huruvida anledning finnes att göra skillnad mellan 'små' och 'stora' avbetalningsaffärer, för vilken händelse den i lagen om avbetalningsköp gällande tretusenkronorsgränsen väl låge närmast till hands. Emot införandet av en sådan gräns när det gäller åtalsrätten tala emellertid samma skäl som kunna åberopas emot förslaget att låta straffbarheten bero därav, huruvida det överenskomna priset för det förskingrade avbetalningsgodset under- eller överstigit ett visst angivet belopp.

Vad som anförts angående förslaget att åtalsrätten vid förskingring av avbetalningsgods skulle förbehållas målsäganden torde giva vid handen att förslaget, om det genomföres, kan förväntas komma att medföra mycket beaktansvärda fördelar. Det förefaller icke ens uteslutet att de anmärkta olägenheterna vid avbetalningshandeln härigenom skola i så avsevärd mån avlägsnas att ytterligare åtgärder i sådant syfte skola befinnas ej erforderliga. I varje fall synes det befogat att någon tid avvakta verkningarna av den nu ifrågasatta lagändringen innan andra och mera vittgående åtgärder vidtagas. Jag anser således anledning icke föreligga att nu upptaga till behandling de av kommerskollegium och de flesta i ärendet hörda avstyrkta förslagen att meddela särskilda bestämmelser som reglera agentverksamheten och att låta rätten att driva försäljning på avbetalning bliva beroende av offentlig myndighets tillstånd. Ej heller torde finnas skäl att nu närmare än som skett beröra övriga framkomna uppslag.

Den särskilda åtalsregeln — vilken skall införas i 22 kap. 21 § strafflagen — synes böra givas den lydelse, att brott varom i 11 § förmäles ej må åtalas av annan än målsägande, där gärningsmannen kommit i besittning av godset på grund av avtal enligt vilket äganderätten skall övergå å honom sedan för godset betingad betalning blivit helt eller delvis erlagd. Till avtal som sålunda omförmälas skola tydligen hänföras ej allenast avtal som av parterna själva betecknats såsom avbetalningsköp, utan jämväl avtal som erhållit annan benämning, t. ex. hyresavtal, men i realiteten innebära antingen köp eller ock köp i förening med annan rättshandling. Dessutom är att märka, att det med den föreslagna lydelsen icke blir en förutsättning för bestämmelsens tillämplighet att den för det förskingrade godset avtalade betalningen skolat erläggas i särskilda poster. Åtalsrätten förbehålles målsäganden ensam jämväl i ett sådant fall att avtalet — såsom ej torde vara ovanligt vid försäljning på auktion — allenast innehållit, att betalning skolat erläggas inom viss tid samt att äganderätten till dess betalning erlagts skulle förbliva hos säljaren. Anledning synes icke föreligga att i det hänseende varom nu är fråga göra skillnad mellan dylika avtal och rena avbetalningsköp. — Såsom förut angivits skall den i lagen om avbetalningsköp upptagna tretusenkronorsgränsen icke äga tillämpning beträffande begränsningen av åtalsrätten. Jämväl i fall då priset överstigit 3,000 kronor skall sålunda åtalsrätten vara förbehållen målsäganden ensam.

Den nya åtalsregeln föreslås skola träda i kraft den 1 juli 1934. Särskilt övergångsstadgande synes ej vara erforderligt. Bestämmelsen i 14 § strafflagens promulgationsförordning torde nämligen kunna analogiskt tillämpas. Enligt denna bestämmelse må allmän åklagare tala å brott av ifrågavarande slag som förövats innan den nya åtalsregeln blivit gällande endast om åtalet anställts före den 1 juli 1934.»

I *motionerna* anföres, att det kunde sättas i fråga huruvida den av Kungl. Maj:t förordade åtgärden med avseende å avbetalningsköpen komme att i tillräcklig utsträckning verka hämmande på avbetalningshandeln. Motionärerna föreslå fördenskull i viss anslutning till kommerskollegiets förslag, att äganderättsförbehåll vid avbetalningsköp måtte förklaras ogiltigt där godset utgöres av äkta pärlor eller ädla stenar, av föremål, i vilka sådana pärlor eller stenar äro infattade eller av smycken av guld, silver och platina, eller av fick- eller armbandsur eller av beklädnadspersedlar eller skodon. När sammanlagda beloppet av de poster som köparen enligt avtalet hade att erlägga icke överstege 400 kronor, skulle äganderättsförbehållet ej heller vara gällande.

Brukande av mått eller vikt, som icke behörigen justerats, m. m.

Förevarande proposition innebär förutom ändring i åtalsrätten beträffande förskingring jämväl vissa förslag, som föranletts av den i utskottets utlåtande nr 33 innevarande år behandlade propositionen nr 97 med förslag till lag om mått och vikt.

Härom anför föredragande departementschefen i nu förevarande proposition, bland annat:

»I 1 mom. av 22 kap. 5 § strafflagen stadgas straff för den som med uppsåt gör orätt i mätande, vägande eller räknande vid handel eller eljest, då varor emottagas eller avlämnas, och i 2 mom. givas särskilda straffbestämmelser för de fall att vissa offentliga funktionärer beträdas med sådant brott som nu nämnts. Beträffande dessa moment avser förslaget ej någon ändring. I 3 mom. av samma paragraf stadgas: 'Brukar någon vid handel, eller eljest, då varor efter mått eller vikt skola avlämnas eller emottagas, sådant mått eller vikt, som ej är behörigen stämplat eller märkt; straffes, ändå att han om ont uppsåt ej övertygad varder med böter, högst etthundra riksdaler.' Slutligen stadgas i 4 mom.: 'Var måttet eller vikten behörigen stämplat eller märkt, men ej omjusterat, där sådan åtgärd skolat äga rum; bötes ock, om det oriktigt befinnes, efter ty nu sagt är.' — Åtalsrätt för brott jämlikt 3 mom. tillkommer enligt 22 kap. 21 § strafflagen ej annan än målsägande, där ej brottet skett 'i kronans magasiner, vid in- och utlastning å fartyg, eller i öppna bodar eller magasiner, där handel och rörelse idkas'.

Förslaget till lag om mått och vikt torde icke böra genomföras utan att samtidigt vissa ändringar komma till stånd i 22 kap. 5 § strafflagen. Paragrafens 1 och 2 mom. synas härvid kunna kvarstå oförändrade. Härav följer, att därest förutsättningarna för tillämpning av nämnda moment föreligga, straffbestämmelsen i lagen om mått och vikt icke blir tillämplig. Innehållet i 3 och 4 mom. lärer däremot icke stå väl i överensstämmelse med den föreslagna nya lagstiftningen. Då det här är fråga om rena ordningsförseelser, kan jag ansluta mig till de sakkunnigas förslag att dessa moment upphävas; såsom jag redan nämnt har i stället i förslaget till lag om mått och vikt upptagits fullständiga straffbestämmelser. Därest nämnda moment upphävas, bör den i 22 kap. 21 § strafflagen upptagna särskilda bestämmelsen om åtalsrätten vid förseelse enligt 3 mom. även utgå. Eftersom förslaget till lag om mått och vikt — i likhet med 1885 års förordning — icke upptager några särskilda bestämmelser om åtalsrätten, innebär detta en utvidgning av den allmänna åtalsrätten. Med hänsyn till det sätt på vil-

ket justeringsplikten i lagförslaget begränsats synes emellertid intet vara att erinra häremot. — De nu föreslagna ändringarna torde liksom förslaget till lag om mått och vikt böra träda i kraft den 1 juli 1935.»

Lagrådet har lämnat det genom propositionen framlagda förslaget i dess helhet utan anmärkning.

Utskottet. Utskottet upptager först till behandling förslaget i propositionen angående *åtalsrätten vid förskingring.*

Såsom i propositionen framhålles, har den utveckling avbetalningshandeln tagit i vårt land varit ägnad att väcka starka betänkligheter. Riksdagen fann även år 1927 anledning att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande avbetalningssystemets omfattning och verkningssätt. I samband därmed omnämnde riksdagen, att förslag hade framkommit att söka inskränka avbetalningsköp av lyxartiklar genom att begränsa den tid på vilken ett avbetalningsköp finge avslutas. Tillika framhöll riksdagen, att ett av de allvarligaste klagomålen mot avbetalningsrörelsen riktade sig mot agentverksamheten och agentkårens sammansättning.

De olägenheter av avbetalningshandeln som föranledde riksdagens skrivelse äro otvivelaktigt i huvudsak alltjämt bestående.

De förhoppningar, som på sina håll yppats därom att avbetalningshandeln skulle reformera sig själv, synas icke ha infriats. Tvärtom förefaller det antagligt att genom avbetalningsaffärerna i betydande omfattning försäljas varor, vilka för köparen äro till föga nytta — understundom alldeles oanvändbara. Då avbetalningarna skola fullgöras vållas köparna avsevärda olägenheter och de tvingas ibland att avstå från vad de verkligen behöva. Fortfarande kvarstå också allvarliga klagomål mot det sätt, på vilket agentverksamheten bedrives och mot agentkårens sammansättning.

Såsom medel mot här antydda och inom utskottet starkt betonade olägenheter har departementschefen allenast förordat ett från landsfiskalsföreningen framkastat uppslag att från allmänt åtal undantaga sådan förskingring, där gärningsmannen kommit i besittning av godset på grund av avtal, enligt vilket äganderätten skall övergå å honom sedan för godset betingad betalning blivit helt eller delvis erlagd.

Utskottet har vid sin granskning av detta förslag icke kunnat undgå att uppmärksamma, att detsamma innebär ett anmärkningsvärt avsteg från den numera i allmänhet tillämpade principen, att staten som regel genom egna organ tillser, att dess straffanspråk icke blir åsidosatt. Förskingringsbrotten voro före år 1893 målsägandebrott och därpå intill år 1923 angivelsebrott, varefter de varit underkastade allmänt åtal. För-

slaget innebär sålunda — låt vara i begränsad omfattning — en återgång till en ordning som avskaffats för mer än fyrtio år sedan.

Propositionen synes utgå från att den föreslagna inskränkningen i allmän åklagares åtalsrätt kunde motiveras ur den synpunkten att de fall av förskingring, som omfattas av densamma, i allmänhet skulle utgöra allenast lindriga brott. I propositionen har sålunda framhållits, att fall väl kunde förekomma då en köpare av avbetalningsgods gjorde sig skyldig till sådant förfarande emot sin medkontrahent att det måste anses önskvärt att i anledning av detsamma ingripande från polismyndighetens sida komme till stånd, men att förfarandet i dylika fall, om icke klart bedrägeri förelåge, dock syntes stå så nära sådant brott att polismyndigheten måste anses berättigad och skyldig att upptaga saken till undersökning för att konstatera huruvida bedrägeri förelåge.

Med anledning härav vill utskottet till en början erinra, att det uppenbarligen i och för sig utgör en olägenhet, därest polismyndigheten i vissa fall skall utreda saken och eventuellt väcka åtal för bedrägeri men, därest det sedermera befinnes att gärningen i fråga rätteligen skall anses som förskingring, vara nödsakad att nedlägga sin talan. Har åtal kommit till stånd, kan åklagaren på den grund — därest han icke erhållit uppdrag att föra och jämväl fört ansvarstalan för målsägandens räkning — understundom bliva skyldig att ersätta motpartens kostnader. Förhållandet framstår särskilt anmärkningsvärt i betraktande av att den tillämpliga strafflatituden vid ifrågavarande förskingringsbrott är densamma som vid andra förskingringar, vilka likväl alltjämt skulle vara underkastade allmänt åtal.

Förutnämnda antagande, att de förfaranden i samband med avbetalningsköp, som icke utgöra bedrägeri utan förskingring och sålunda enligt propositionen skulle hänföras till målsägandebrott, i allmänhet utgöra lindriga brott, torde icke heller vara med verkliga förhållandet överensstämmande. Enligt utskottets uppfattning lärer ansvar för bedrägeri i samband med avbetalningsköp icke kunna ådömas annat än i de jämförelsevis sällsynta fall då omständigheterna tydligt ge vid handen, att avbetalningsköparen redan *vid avtalets ingående* haft för avsikt att utnyttja varan genom att avhända sig densamma. Under straffbudet för förskingring är däremot hänförligt exempelvis det fall, att en person, som förvärvat en dyrbar automobil eller andra lyxvaror genom avbetalningsköp, någon tid därefter, medan han ännu avbetalt allenast någon ringa del av köpeskillingen, säljer godset och förbrukar det därvid erhållna vederlaget för egen räkning.

Den omständigheten, att sålunda obestridligen jämväl mycket svårartade rättskränkningar enligt förslaget endast skulle kunna åtalas av målsäganden, är ägnad att öka de betänkligheter som i och för sig kunna anföras mot det avsteg från moderna principer som förslaget innebär. Det har visserligen framhållits, att okunnighet om äganderättsförbehål-

let kan föreligga. Utskottet vill icke bestrida att så understundom kan vara förhållandet, men vill dock påpeka, att erfarenheten givit vid handen, att utmätning av lös egendom i stor utsträckning mötes med invändning att egendomen på grund av äganderättsförbehåll tillhör annan person än gäldenären.

Vad härefter beträffar de verkningar, som skulle följa av förslagets genomförande, kan utskottet icke dela den uppfattningen, att förslaget skulle vara ägnat att i högre grad inskränka de mindre önskvärda formerna av avbetalningshandeln. Det är nämligen att märka att olägenheterna icke blott bestå däri, att ett antal köpare genom dylika affärer förledas att begå förskingringsbrott utan att jämväl ekonomisk skada förorsakas långt flera personer i svag ekonomisk ställning. Sistnämnda förhållande synes vara nära förbundet med avbetalningsaffärernas natur sådana de för närvarande bedrivas och det torde vara sannolikt, att de firmor, vilka inriktat sin affärsverksamhet på avbetalningshandeln, komma att fortsätta därmed i samma omfattning, även om den av departementschefen föreslagna ändringen beträffande åtalsrätten genomföres.

Det är egentligen *hotet* om åtal som kan anses verka främjande för indrivningen av resterande fordringar. Sedan åtal skett äger åklagaren icke nedlägga detsamma, därest det är lagligen grundat. En uppgörelse på detta stadium är därför mindre sannolik. Men även efter en lagändring i enlighet med propositionen har säljaren kvar möjligheten att genom hot om åtal frampressa en uppgörelse och möjligheten att utöva tryck kvarstår även sedan åtal väckts, enär detsamma när som helst kan återkallas av målsäganden. Det finnes under dessa omständigheter icke någon som helst anledning antaga att avbetalningsfirmorna skola ändra sina affärsmetoder efter den föreslagna lagändringens genomförande.

Att, på sätt departementschefen torde ha förutsatt, målsägandena i övervägande antalet fall icke skulle vilja ådraga sig de kostnader som äro förenade med åtal, synes dock vara riktigt. Därav följer emellertid, att de fall då åtal komme att ske bleve utvalda efter synnerligen godtyckliga grunder. Därest förskingring av gods, som förvärvats genom avbetalningsköp mera sällan skulle komma att åtalas, kan därjämte befaras, att effektiviteten hos det straffhot, som 22 kap. 11 § strafflagen innehåller, avsevärt förminskas, samt att till följd härav — även om förslaget skulle kunna medföra någon begränsning i avbetalningshandeln — antalet förskingringar i samband med avbetalningsköp komme att stiga såväl totalt som relativt.

En dylik utveckling vore uppenbarligen synnerligen beklaglig ur straffrättslig synpunkt. Verkningarna därav skulle menligt drabba även de grenar av avbetalningshandeln som äro till nytta för allmänheten.

Av det sagda torde framgå, att utskottet icke kunnat finna, att den av riksdagen år 1927 begärda utredningen får anses avslutad genom den av departementschefen nu framlagda redogörelsen. I stället måste möjlig-

heterna att komma till rätta med avbetalningshandelns svåra olägenheter skyndsamt på nytt undersökas. Därvid synes det icke uteslutet, att ett ingripande mot agenter skulle kunna ske på sätt riksdagen nämnda år ifrågasatt. Jämväl en inom utskottet framförd tanke att inskränka eller upphäva nuvarande befogenhet för säljaren vid avbetalningsköp att utan föregående dom erhålla handräckning för godsets återfående torde böra övervägas. En dylik åtgärd skulle på ett helt annat sätt tvinga säljaren till försiktighet vid valet av kunder än den i propositionen föreslagna ändringen av åtalsrätten. Skulle det vid utredningen befinnas antagligt, att nämnda eller andra på särskilda detaljer vid avbetalningsaffärerna inriktade restriktioner icke leda till en verklig reformering av avbetalningshandeln, torde själva grunderna för gällande lagstiftning böra upptagas till prövning i förhållande till det behöriga kreditbehov denna affärsform från början varit avsedd att tillgodose.

Vill man vinna något i syfte att söka begränsa åtalen vid förskingring av avbetalningsgods torde det även kunna tagas under övervägande, huruvida ej de ifrågavarande brotten kunde göras till s. k. angivelsebrott och åt åklagaren kunde lämnas en viss frihet att bedöma, om det allmännas intresse krävde åtals anställande, i fråga om åtminstone vissa grupper av dylika brott. Huruvida en legalisering av en sådan opportunitetsprincip i vidare eller mera begränsad omfattning särskilt vid angivelsebrott är möjlig annat än i samband med åklagarväsendets omorganisation, därom kan utskottet icke uttala någon bestämd mening.

På grund av vad sålunda anförts kan utskottet icke förorda till antagande det i propositionen framlagda förslaget om ändring i åtalsrätten beträffande förskingring.

Utskottet övergår härefter till *den i motionerna föreslagna ändringen av lagen om avbetalningsköp.* Departementschefen har i propositionen påvisat vissa olägenheter, vilka skulle vara förenade med ett av kommerskollegium efter enahanda principer utarbetat förslag. Av samma skäl kan utskottet — under hänvisning tillika till den av utskottet här ovan förordade utredningen — icke tillstyrka motionerna.

För utskottet återstår slutligen att behandla genom propositionen framlagt *förslag om upphävande av 22 kap. 5 § 3 och 4 momenten strafflagen samt 21 § samma kapitel i vad den innehåller bestämmelse om åtalsrätten vid brott mot förstnämnda moment.* Nu ifrågavarande förslag har föranletts av den i utskottets utlåtande nr 33 behandlade propositionen nr 97 med förslag till lag om mått och vikt. Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot förevarande proposition i denna del.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag.) *(Utskottets förslag.)*

Lag

om ändrad lydelse av 22 kap. 5 och 21 §§ strafflagen.

Härigenom förordnas, *dels* att 22 kap. 5 § 3 och 4 mom. strafflagen skola upphöra att gälla, *dels ock* att 21 § i samma kapitel, vilket lagrum senast ändrats genom lag den 25 april 1930 (nr 96), skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

21 §.

Brott, som i 2 § 5 mom., 8 § 2 mom., 12 § 1 mom., 13 § 1 mom., 19 och 20 §§ omförmälas, må ej åtalas av annan än målsägande. Brott, som i 12 § 2 mom. sägs, må ej åtalas av annan än målsägande, där ej fråga är om brukande av fortskaffningsmedel. Brott, varom i 13 § 2 mom. sägs, må ej åtalas av annan än målsägande, där ej någon vid försäljning eller annan föryttring av livsmedel avyttrat ont för gott, mängt för omängt eller det, varuti han vetat fel vara, utan att sådant uppenbara.

Brott, varom i 11 § förmäles, må ej åtalas av annan än målsägande, där gärningsmannen kommit i besittning av godset på grund av avtal enligt vilket äganderätten skall övergå å honom sedan för godset betingad betalning blivit helt eller delvis erlagd.

Brott, som i 10 § — — — öppnat blivit.
Brott, som i 8 § 1 mom. — — — av äktenskapet.

Denna lag träder i kraft, vad angår stadgandet i 21 § 2 mom., den 1 juli 1934 samt i övrigt den 1 juli 1935.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1935.

B) att de i anledning av propositionen väckta motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

C) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville till förnyad utredning

företaga frågan om verkningarna av avbetalningshandeln samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 12 april 1934.

På första lagutskottets vägnar:

A. ÅKERMAN.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar *Åkerman, Klefbeck, Bissmark, Larson* i Lerdala, *Öhman, Wagnsson*, Wijkström* och *von Heland*;* samt

från andra kammaren: herrar *Linnér*, Nilsson* i Antnäs, *Hedlund* i Östersund, *K. A. Westman*, Sjögren, Olsson* i Mellerud, *Björling* och *Hermansson.*

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Åkerman, Klefbeck, Larson* i Lerdala, *Wagnsson, Sjögren, Olsson* i Mellerud och *Hermansson,* vilka anfört:

Såsom departementschefen framhållit kan det icke anses tillfredsställande att, på sätt nu i stor omfattning sker vid avbetalningsköp, polis- och åklagarmyndigheterna användas för kostnadsfri inkassering av enskildas fordringar, ej sällan uppkomna genom mer eller mindre förkastliga affärsmetoder. Vi anse även goda skäl ha anförts för antagandet att den genom propositionen föreslagna begränsningen av åtalsrätten skall tvinga säljarna till en viss försiktighet i valet av köpare och därmed rikta sin udd mot ett av grundfelen i avbetalningssystemet såsom det hos oss utvecklats.

Beträffande de fall, då en köpare av avbetalningsgods gör sig skyldig till sådant förfarande emot sin kontrahent att det måste anses önskvärt att i anledning av detsamma ingripande från polismyndighetens sida kommer till stånd, har departementschefen framhållit, att förfarandet antingen innefattar klart bedrägeri, då brottet faller under allmänt åtal, eller också torde stå så nära dylikt brott att polismyndigheten är både berättigad och skyldig att upptaga saken till undersökning. Då åklagaren har

lätt att erhålla målsägarens fullmakt, synas icke behöva befaras några praktiska olägenheter av möjligheten att ett förfarande som åklagaren ansett vara bedrägeri sedermera rätteligen finnes böra betraktas såsom förskingring.

På grund av vad sålunda anförts få vi hemställa,

att Kungl. Maj:ts förslag måtte av riksdagen i oförändrat skick antagas.

341208. Stockholm, Isaac Marcus Boktryckeri-Aktiebolag, 1934.